

Bunlardan başka kaynaklarda Cessâs'ın *Şerhu'l-Câmi 'i's-şagîr*, *Şerhu Muhtaşarı'l-Kerhî*, *Şerhu'l-esmâ'î'l-hüsnâ*, *Şerhu'l-Menâsik li-Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*, *Cevâbâtü'l-mesâ'îl* adlı eserlerinden söz edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 4-5, 49, 69-71; II, 8, 34; III, 4-5, 246, 329, 400; a.mlf., *Uşûlü'l-fıkḥ* (nşr. Uceyl Câsim en-Neşemî), Küveyt 1405/1985, I, 5-22; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Flügel), s. 208; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 314-315; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, Bağdad 1356, s. 122; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 105-106; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*, XVI, 340-341; a.mlf., nr. 2832, vr. 93^a-94^b; Kuresî, *el-Cevâhîrü'l-muğiyye*, Haydarâbâd 1332, I, 84-85; II, 239; İbrâhim el-Misrî, *Nazmü'l-cümân ft tabakâti aşhâbi'n-Nu'mân*, TSMK, III, Ahmed, nr. 2832, vr. 93^a-94^b; İbnü'l-Murtazâ, *Tabakâtü'l-Mu'tezile*, s. 118, 130; Aynî, *İkdu'l-cümân*, TSMK, III, Ahmed, nr. 2911, vr. 93^a-94^b; İbn Tağrıberdî, *en-Nücmü'z-zâhire*, Kahire 1352/1933, IV, 138; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, s. 6; İbn Kemâl, *Tabakâtü'l-Hanefiyye*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4820, vr. 84^a-b; Dâvudî, *Tabakâtü'l-müfessîrîn*, s. 55; Süleyman el-Kefevî, *Kitâbü A'lâmî'l-ahyâr*, TSMK, III, Ahmed, nr. 2949, vr. 175^a-176^b; Taşköprizâde, *Tabakâtü'l-fukahâ* (nşr. Ahmed Neyle), Musul 1380/1961, s. 66-67; Gazzî, *et-Tabakâtü's-seniyye ft terâcimi'l-Hanefiyye* (nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulvî), Kahire 1390/1970, I, 477-480; *Keşfü'z-zunûn*, I, 32, 46, 111, 562, 568, 609; II, 1032, 1627, 1628, 1635; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 27-28; Brockelmann, *GAL*, I, 178, 181, 204; *Suppl.*, I, 335; Sezgin, *GAS*, I, 424, 437, 441, 444-445; Mustafa el-Merâgî, *el-Ferhu'l-mübîn ft tabakâti'l-uşûliyyîn* (baskı yeri yok), 1366/1947, s. 203-205; M. Zâhid Kevserî, *Mağâlât*, Kahire 1372, s. 254; M. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefstr ve'l-müfessîrîn*, Kahire 1381/1961-62, III, 104-109; Ahmed Emîn, *Zuhrü'l-İslâm*, Kahire 1966, I, 223; Mennâ' el-Kattânî, *Mebâhiş ft 'ulûmü'l-Kur'an*, Beyrut 1393/1973, s. 377-378; Mevlüt Güngör, *Cassâs ve Ahkâmü'l-Kur'an*, Ankara 1989, s. 7-49; Saeudullah, "Life and Works of Abû Bakr al-Râzi al-Jassâs", *IS*, XVI/2 (1977), s. 131-141; O. Spies, "al-Djassâs", *EI*² (İng.), II, 486.

MEVLÜT GÜNGÖR

CESTÂNİLER

(bk. DEYLEM).

el-CEVÂBÜ'L-FESİH

(الجواب الفسح)

Nu'mân b. Mahmûd el-Âlûsî'nin
(ö. 1317/1899)

hristiyan Abdülmesîh b. İshak
el-Kindî'nin risâlesine
reddiye olarak kaleme aldığı eseri.

Tam adı *el-Cevâbü'l-fesih limâ lef-fekahû 'Abdülmesîh*'dir. Halife Me'mûn zamanında (813-833) Abbâsî emirlerinden Abdullah b. İsmâil el-Hâşimî'nin İslâm'a davet konusunda yazdığı risâleye hristiyan Abdülmesîh b. İshak el-Kindî'nin İslâmiyet'e karşı Hıristiyanlığı yücelten ve İslâm'ı eleştiren cevabî risâlesine reddiye olarak kaleme alınmıştır.

Müellif eserinin başında, Abdülmesîh'in Londra'da ilk olarak 1880'de neşredilen risâlesini 1886'da gördüğünü, bilinenlerden farklı bir şekilde İslâm'a saldıran bu risâleye cevap verme ihtiyacını hissettiğini belirtmektedir. Âlûsî kitabının başında eserine *el-Kavlü'l-fesih fi Reddi 'Abdülmesîh* adını verdiğini ifade ettiği halde birinci cüzün sonunda eserin adını *er-Reddül-fesih 'âlâ mâ lef-fekahû 'Abdülmesîh* olarak zikretmekte, ancak 1306'da (1888) neşredilen eser *el-Cevâbü'l-fesih limâ lef-fekahû 'Abdülmesîh* ismini taşımaktadır.

Yazar Kindî'nin risâlesinden pasajlar naklederek tenkidini yapmakta, ithamları cevaplandırmaktadır. Kendisinden önce müslümanlar tarafından kaleme alınan reddiyelerden faydalanan müellif kaynaklarını belirtmekte ve bu eserlerden nakillerde bulunmaktadır. Faydalandığı ve alıntılar yaptığı eserler arasında Şehristânî'nin *el-Milel ve'n-nihâl*'i, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *Hidâyetü'l-hayârâ'sı*, babası Şehâbeddin Mahmûd el-Âlûsî'nin *Rûhu'l-me'ânî'si*, Abdullah b. Abdullah et-Tercümân'ın *Tuḥfetü'l-erîb*'i, Şehâbeddin el-Karâfî'nin *el-Ecvibetü'l-fahîra'sı*, Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin *el-Cevâbü's-şahîh*'i, Rahmetullah el-Hindî'nin *İzhârü'l-ḥakk*'ı bulunmaktadır.

Âlûsî yahudi ve hristiyan firkalarını, hristiyan âmentüsünü, konsilleri, Hıristiyanlık'ta ortaya çıkan bid'atları, Nevfel et-Trablusî'nin *Sevsenetü Süleymân fi Uşûli'l-aḳâ'id ve'l-edyân* adlı eseriyle Şehristânî'nin *el-Milel ve'n-nihâl*'inden naklen verdikten sonra Kindî'nin Hanîf kavramı ile ilgili görüşlerini ve Hz. İbrâhim'in doksan yaşına kadar putperest olup Uzzâ denilen puta taptığı iddiasını reddeder. Sadece Hz. İshak'ın ve onun neslinin Hz. İbrâhim'e vâris olduğu yolundaki yahudi ve hristiyan inancını eleştiren yazar, İshak'ın değil İsmâil'in kurban edilmek istendiğini, Hz. İbrâhim'in müslüman olduğunu delillerle ortaya koyar. Kitâb-ı Mukaddes'ten çeşitli deliller getirmek suretiyle teslîs'i savunan Kindî'yi yine kutsal metinler ve akli delillerle reddeden müellif Allah'ın sıfatlarını konusundaki İslâmî inancı nakleder. Hz. İsa'nın Allah'tan bir kelime* ve ruh oluşunu izah eder. Nübüvvet karşısında

insanların tavırlarını, Hz. Muhammed'in peygamberliğine delâlet eden işaret ve müjdeleri nakleder. Taaddüd-i zevcât, ifk hadisesi, Hz. Muhammed'in zevceleeri ve İslâmî cihad ile ilgili tenkitleri cevaplayan yazar Hz. Muhammed'in vefat ve definyle ilgili ithamlarla sahâbeye yönelik iftiralara cevaplandırır. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediğini, vahyin mahiyet ve şekillerini, Kur'an'ın mucize oluşunu, nesih, halku'l-ef'âl ve yalancı peygamberlerle ilgili meseleleri açıklar. Hıristiyanların ibadet öncesi temizlik kuralları ve ibadetleriyle ilgili durumlarını eleştirerek sünnet olmaya karşı tavırlarını tenkit eder ve Tevrat ile İncil'in tahrif edildiğini delilleriyle ortaya koyar.

Müellif bu eserinde kendisinden önce yazılan reddiyelerden faydalanarak Hıristiyanlığın inanç ve ibadet esaslarını nakli ve akli delillerle tenkit etmekte, onların İslâm'a yönelttiği tenkitleri de aynı metotla çürütmektedir.

İslâm-hıristiyan polemik tarihi içinde yer alan bu eser iki cüz bir arada tek cilt halinde yayımlanmıştır (Lahor 1306, 482 sayfa).

BİBLİYOGRAFYA :

Nu'mân b. Mahmûd el-Âlûsî, *el-Cevâbü'l-fesih limâ lef-fekahû 'Abdülmesîh*, Lahor 1306; Serkis, *Mu'cem*, I, 8; C. Troupeau, "al-Kindî", *EI*² (Fr.), V, 123-124.

ÖMER FARUK HARMAN

el-CEVÂBÜ'S-SAHİH

(الجواب الصحيح)

İbn Teymiyye'nin

(ö. 728/1328)

Hıristiyanlığa reddiye olarak
kaleme aldığı eseri.

Tam adı *el-Cevâbü's-şahîh li-men beddele dîne'l-Mesîh* olan eser, Sayda Piskoposu Pavlus'a (Paul) nisbet edilen bir risâleye cevap olarak yazılmıştır. Pavlus (1140-1180), müslümanlar tarafından hıristiyanlara yöneltilmiş gibi gösterdiği bazı tenkit ve sorulara karşı Hıristiyanlığı savunucu ve İslâm'ı tenkit edici mahiyetteki cevaplardan oluşan bir risâle yazmış, hıristiyan çevrelerde elden ele dolaşan bu risâle İbn Teymiyye'nin ifadesine göre kendi ilim ve din adamlarının temel mesnedi olmuştur (*el-Cevâbü's-şahîh*, I, 19). Önceleri Pavlus'un bir arkadaşına gönderdiği bir risâle mahiyetinde olan eser, yazarın çeşitli ülke-re seyahati esnasında bir araya geldiği kişilerin görüşleri de katılmak suretiyle